0065

1152 μ.Χ. Μονή Κοσμοσωτείρας εν Βήρα
εν τη επαρχία Τραϊανουπόλεως παρά το Φέρραι-[illegible].

...... επί της εις τον θρόνον αναρρήσεως του [illegible] Ιωάννου (1118) ο Ισαάκιος (αδελφός και του [illegible] Αλεξίου) υπέθαλψεν ο [illegible] [illegible] να αναπαύσης την εις τον θρόνον διαδοχήν του Ιωάννου και αναμεσολάβησε δια την [illegible] [illegible] προσέφερεν εις τον αδελφόν αυτού Ιωάννην αρωγάς υπηρεσίας δι' ας αντημείφθη δια την απονομή αυτώ του τίτλου σεβαστοκράτορος, ον τίτλον .. εν τη οικογένεια των Κομνηνών έφερε μόνον ο μέγας αυτής [illegible] [illegible] [illegible] αυτού [illegible] Ισαάκιος.

Φαίνεται όμως ότι ο Ισαάκιος επί της βασιλείας του αδελφού αυτού υπέστη [illegible] δυσμένειαν και ευρίσκετο άλλοτε μεν υπό επιτήρησιν, άλλοτε δ' εν υπερορία.

Ο ..... Κίνναμος αναφέρει ότι επί της αναρρήσεως του βασιλέως Μανουήλ ο σεβαστ. Ισαάκιος ευρίσκετο εν τη Ηρακλεία του Πόντου, ένθα είχεν εξορισθή υπό του αυτοκράτορος Ιωάννου ..... και ότι υπωπτεύετο ότι επεβούλευε εναντίον αυτού του ιδίου αυτοκράτορος. Κατά το 1138 εγένετο απόπειρα συμφιλιώσεως μετά του αυτοκράτορος Ιωάννου, αλλ' ως φαίνεται

Ρωσ. Αρχ. Ινστι-τούτου [illegible]
[illegible] εν τη Αυτ. Βιβλ. του Σεραγίου
Βασιλ. [illegible]
[illegible] υπό
Γ. Π. [illegible]
[illegible]
1908 σελ. 27 [illegible]
328-30.

2 7330 155

αύτη δεν διήρκεσεν επί πολύ, διότι ευθύς μετά ταύτα το 1142 ιδίως ευρίσκετο αύθις περιωρισμένος.

Ο Μανουήλ ο ανεψιός αυτού επί τη ανόδω εις τον θρόνον αναφέρεται ότι απηλευθέρωσε μεν αυτόν, αλλ' ευθύς μετά ταύτα ηναγκάσθη να λάβη εναντίον του εφεκτικήν στάσιν, διότι εγνώσθη ότι ο σκοπός αυτού ήτο όπως καταλάβη τον θρόνον του πατρός του η βασιλεύση.

Κατά πόσον δε υπήρξεν όλως επικίνδυνος και τον αδελφόν του Ιωάννην, και εις τον ανεψιόν του Μανουήλ, μαρτυρούσι [illegible].

Νικήτας ο Χωνιάτης αναφέρει ότι ο Ισαάκιος ηναγκάσθη ένεκα της μεταξύ αυτού και του αδελφού Ιωάννου ψυχρότητος, ίνα εγκαταλείψη την Κωνσταντινούπολιν και μεταβή εις τα ξένα, ιδίως δε παρά τω σουλτάνω του Ικονίου, ένθα διέμενεν έχων παρ' αυτώ και τον υιόν αυτού Ιωάννην. Χαρακτηρίζει δε τον Ισαάκιον αυτόν (ο Νικήτας) ως ευφυά και πεπαιδευμένον, συνάμα δε γενναίον και δεξιώτατον, υψηλόν και γίγαντα έχοντα το ανάστημα.

Χαρακτηριστικώτατα εν τη οικογενεία ταύτη παρατηρούνται γεγονότα, ότι οι απόγονοι του εξορίστου τούτου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

βασιλόπαιδες Ισαακίου έβαινον τοις ίχνεσι του προγόνου αυτών διάγοντες περιπετειώδη βίον εν ξέναις χώραις. Τα τέκνα αυτού ιδίως ο πρωτότοκος Ιωάννης ησπάσθη τον μωαμεθανισμόν εις την εξορία, ο δε Ανδρόνικος, όστις μετά τον Μανουήλ ανηγορεύθη βασιλεύς του Βυζαντίου και υπήρξεν ανήρ εξαιρετικής καλλονής και πεπροικισμένος δι' αρετών και παιδεία, διήλθεν επίσης όλον τον βίον αυτού εν ξέναις χώραις παρά ταις αυλαίς των Λατίνων ηγεμόνων της Συρίας και Παλαιστίνης και του Γεωργιανού βασιλέως, του σουλτάνου του Ικονίου, του Ρωσσικού ηγεμόνος της Γαλικίας.

Οι έγγονοι του Ισαακίου ήσαν οι ιδρυταί της δυναστείας της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντος και της ηγεμονίας της Κύπρου. Τα τελευταία έτη του σεβαστοκράτορος Ισαακίου φωτίζονται μέχρι τινός υπό νέων φιλολογικών γεγονότων. Τω 1152 ο Ισαάκιος ευρίσκετο ήδη εν καταπτώσει σωματική και καταγίνετο εις ψυχοσωτήρια έργα συντάσσων ο ίδιος το τυπικόν της υπ' αυτού ανηγερμένης μονής προς τιμήν της Θεοτόκου της επιλεγομένης «Κοσμοσωτείρας» (Κοσμοσώτειρα). Εν τω τυπικώ τούτω, όπερ περιήλθεν εις την κατοχήν του σοφού μεσαιωνοδίφου Luis Petit, υπάρχουσι λίαν σπουδαία σημεία χαρακτηρίζοντα τον κτήτορα της μονής

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ταύτης. Εις πολλά μέρη του τυπικού τούτου ο Ισαάκιος παρα-
στάσει εαυτόν ως εγκαταλείψαντα ήδη τας ματαίας φρον-
τίδας, αναμιμνήσκεται γνωστοί του παρελθόντος του βίου του ή
λυπείται διά τας αμαρτίας της νεότητος αυτού. Φαί-
νεται δε ότι ο Ισαάκιος κατά το 1152 έτος συνέταξ-
ε το τυπικόν της εν λόγω μονής υπέρ εξηκοντούτης
περίπου ή έχων ένεκα της αυτοκρατορικής εξουσίας,
πόσον όμως έζησε μετά ταύτα τούτο έμει-
νεν ημίν άγνωστον. Είναι δε [illegible] το αυτό αναγεγρα-
μμένη μονή, ως τούτο [illegible] γίνεται εκ του τυπικού αυτού.
Εκ του [illegible] του Ισαακίου τυπικού της υπ'
αυτού ανεγερθείσης μονής της Κοσμοσωτείρας, κα-
θίσταται ημίν γνωστόν ότι εξ αρχής ο τόπος, ον εξε-
λέξατο ο σεβαστοκράτωρ προς ανέγερσιν της μο-
νής, εν τη οποία εσκόπει ίνα ενταφιασθή.

Ο Κ. Θεόδωρος Ουσπένσκης ακριβώς εκ των εν τω
προοιμίω του τυπικού τούτου αναφερομένων τοπογραφικών
στοιχείων ωδηγήθη εις τον καθορισμόν της εξακρι-
βώσεως της τοποθεσίας της μονής ταύτης και εις εύρεσιν
των λειψάνων αυτής. Επί τούτου δε κατά παράκλησιν
ημών ο κ. Θεοδ. Ουσπένσκης επέτρεψεν ημίν ίνα
ποιήσωμεν χρήσιν ενταύθα μέρους τινών εκ του προ-
ταθέντος κειμένου του τυπικού τούτου, όπερ όσον ούπω

158

εκδοθήσεται εν τω περιοδικώ του Ρωσσικού Αρχ. Ινστιτούτου.
Ιδού ο περί ου ο λόγος πρόλογος του πρωτοτύπου κειμένου.
«Τυπικόν εμού του σεβαστοκράτορος Ισαακίου και
υιού του μεγάλου βασιλέως κυρού Αλεξίου του Κομνη-
νού, επί τω καινοσθέντι παρ' ημών νεοσυστάτω μοναστη-
ρίω κατά την πεντεκαιδεκάτην ινδικτιώνα του εξα-
κισχιλιοστού εξακοσιοστού εξηκοστού έτους, εν ω η καθίδρυται
το της Κοσμοσωτείρας μου και θεομήτορος η εν πο-
λοις ευεργέτιδος δια μουσείου εικόνισμα(1). Ο δε τόπος
όλος, εν ω το τοιούτον θέλω καθίδρυσθαι φροντιστήριον, έ-
ρημος ανθρώπων και σκηνωμάτων υπήρχε παντά-
πασι, δαφνών μόνων και ομοίων καλάμων, και
πάντη ανήμερος κλάδοις ... περιστεφόμενος.
Το γουν παρόν ημών τυπικόν την ημών βούλησιν η
οικονομίαν συν θεώ επί τω τοιούτω φροντιστηρίω περι-
λαμβάνει η διατάττεται ας δίκαιον και εν τη τελευταία
και ύστατη διαθήκη μου, ει και πάσας όσας νυν εκ-
τω εκτίθεμαι αναλλοίωτα διαμένειν η απαραβάτω-

---

(1) Ο κ. Θ. Ουσπένσκη μνημονεύει ότι εν τω ναώ της
Θεοτόκου (Βηλιτρίας) εν Αίνω εύρε αρχαίον αντί-
γραφον της μονής ταύτης, ήτις φέρει μέρος την επιγρα-
φήν «Κοσμοσώτειρα»

159

τα τα εν τέλει σεβόμεθα εις αιώνα τόνδε τον σύμπαν-
τα, όσπερ τά τε προοίμια και το ύφος άπαν σαρκι-
κων δεινώς νοσούντων επιδέδωκε. Το γαρ το ύφος παν-
τος της σαρκώσεως έργον προοίμια, όσα πιστεύεις, καθώς ή-
ρηκας, οι το έθος τούτο καινίσαντες φροντιστήρια εξε-
θέμεθα πίστει βεβαίως προς την κοινήν ευεργεσίαν τε
θεαθέντα και κοσμοσωτήρα, την τε εν άπασιν αρ-
ρωγή συνεργία προσκαλούμεθα. και παρακαλώ σε
τε αυτό αντιλαμβάνεσθαι εξακολουθείν. εγώ δε ο τάλας ή
των αγαθών του έργου άφρονες επί αναστρέφων
προς τέλος την έννοιαν εις κοινήν έργων ή συν-
κοινής αγαθοεργία της ευσεβείας της ιε-
ράς ψυχής την ωφέλειαν, ώσπερ παθούσας
τον παρεμβάλλα του βίου (ου) ώσπερ άγο-
νον και αναίσθητα βλάστημα, ούτε ποτέ κόρης της
καθαράς αληθείας και χειρίστης συνηθείας, ανέ-
νευσα ως εκ τάφου βαθέως της αγνωσίας, και την ε-
κείθεν και έως αποστρέφεται κατά νουν την α-
καρδίας λογιζόμενος κόλασιν, οίμαι, θείω νεύμα-
τι προς κουφισμόν της και συγχώρησιν των α-
πείρων ατόπων αμαρτημάτων μου, του σκότους
της αγνωσίας ανανεύσας, ως είρηται, και εγκωμι-
άζων εις ο θέας ευτρεπές ηρίκασιν την πατρίδα
της βαρυαλγήτου νοσήματα, ιεράν την θεοσύλλεκτον εκαι-

νισα ουν θείω φροντιστηρίω, τα εκ της καμινα της α-
σκητας, μή γένοιτο σοι θεέ! αλλ' εκ δαπάνης ιδίας
και κόπου, όσων, εκ του θείου απαρέσκοντος· ταύ-
την ουν εξ αυτών το σεβασμένον καινίσας φρον-
τιστήρια, ερημικοίς τόποις και αυθαίρετα το πρό-
τερον, τοις και τη προς μοναχικής, τη κοινή συν-
ηθεία προς σωτηρίαν πολλών και χώρον και ά-
σοινον ώσπερ των ασκητών κληρονομικώτα-
κου, αφιερώσαμεν αυτό τη Κοσμοσωτείρα
Θεοτόκω και ευεργέτιδι »

Εκ δε δύσεως της Παρατηρείται ότι η Μονή συ-
νεκτήσατο τη ... δικαιοδοσία τη ...
πολιτ Τραϊανουπόλεως, τα δε έργα αυτής ευρί-
σκονται παρά τη νυν πολίχνη της καλουμένης Φέρραι-
της, εγγύτατο δε πέραν του ποταμού Μαρίτσα, ε-
κεί δε οποίου ο ηγούμενος της Μονής, δυνάμει ιδιαιτέ-
ρου δικαιώματος, εκέκτητο πλοίον δι' αλιείαν ιχθύων.
« Τοίνυν οφείλει σανδάλιον έχειν ο προεστώς εν
τοις μυστηρίοις δικαίοις του ποταμού της Μαρίτσης, η
θηρεύειν ιχθύας και προς τροφήν διακονείν
τοις μοναχοίς· πολλάκις δε και τους από της Αί-
νου διαπορθμεύειν, κατά των καιρών τας επιτηδ-
είωτας »

Προς τούτοις εκ του δυτικού τούτου γίνεται μεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

161

το πρώτον γνωστόν (*) ότι η μονή αύτη επέκειτο κυριό-
τητα επί τη εν Κωνσταντινουπόλει ναού του αγίου
Στεφάνου όπερ είχε κτήσιν της μονής της Περιβλέπτου-
« Επειδή δε προς τοις προσκυρωθείσι τω θείω τη μο-
νή προσκυρούμεν αυτή και τον ναόν τον προσά-
κοντα τη Περιβλέπτω κατά Κωνσταντινούπολιν και
επιλεγόμενον και ονομαζόμενον έξω πως τον ά-
γιον Στέφανον του Αυρηλιανού ως χρηματί-
ζειν και τούτον τη μονή αγία της Κοσμοσωτείρας
όταν μετάσχοιεν προς ανάπαυσιν των διερχομέ-
νων εν τη μεγαλοπόλει μοναχών. . . »

---

* Σημ. σ. Συγγ. Αρχ. — Προ δεκαετίας ε-
γνωρίσθησαν ταύτα πάντα υπό τε το πρώτον γνω-
στόν τα ιστορικά καταρτίσαντες, του και περί
Βήρας ευθετικώς, επί τη βάσει των βυζαντινών ι-
στορικών γράψαντος Μ. Χαρτοφύλακος Μ. Γεδεών,
και περί τε ναού του αγίου Στεφάνου εν Αυρηλι-
αναίς ικανά ειπόντος εν τω βιβλίω τω φέροντι
τίτλον « Σημειώσεις βυζαντιναί εξακριβωθεί-
σαι » εν ω τοποθετείται, ακριβέστερον των μέχρι
τούδε γραψάντων, ο ναός της Θεοτόκου των Κύρου,

0069

162

η εν Βήρᾳ Μονή της Κοσμοσωτείρας.

Το εν Κ/πολει Γ. Αρχ.

« . . . . . Εκ των πληροφοριών ας ευγενώς μοι ανα-
κοινοί ο κ. Μ. Γεδεών μανθάνομεν, ότι εν τη καλουμένη
Μονή της Χώρας των Ζώντων εν Κωνσταντι-
νουπόλει είχον ενταφιασθή οι γεννήτορες του Ισαα-
κίου και ότι η παρά τας εκβολάς του Έβρου ποτα-
μού Φιλοθεσία, ένθα έκειτο η μονή της Κοσμο-
σωτείρας, καλείται σήμερον υπό των Βου-
λγάρων ... ».

Ιδ. Ζερλέντη Φαν. Κω-
δίξ υπό Π. Ζερλέντη.
Εκκλ. Αλήθεια 1908
Αρ. 43 σ. 478. 480.

Εξ κατά τον Κύριον Θ. Ουσπένσκη ... δε
κρίνω ανέκδοτον το εν τω ... χειρ. ... Petit
... της μονής Κοσμοσωτείρας
θα παρουσιάζον ενδιαφέρον εν τω επιστημονικώ
κόσμω τα δημοσιευθέντα περί του Τυπικού της μο-
νής ταύτης εν τη Εκ. Αληθεία του 1898 (σελ. 112
144. 188) υπό του Μ. Χαρτοφύλακος κ. Μ. Γεδεών.
Εξ άλλου κατά τας πληροφορίας του ελλ. καθη-
γητού κ. Σπ. Λάμπρου το αυθεντικόν του εν λόγω
Τυπικού ευρίσκεται εν Κερκύρα.

Όσον δ' αφορά την υπό του Ισαακίου ανεγερθείσαν
μονήν έχομεν μίαν ... ας περιγρά-
φει ο κ. Ουσπένσκη ...

Πρώτον ... εκ του Νικήτα Ακομινάτου, ότι ού-
τος ο σεβαστοκράτωρ Ισαάκιος Ανδρόνικος ο Κομνη-

10 163 6290

Κοσμοσωτείρας Μονή 1183 μ.Χ.

νος μόλις κατέλαβε τον θρόνον τω 1183 απήλθεν εἰς Θράκην παρά τα Κύψελλα χάριν κυνηγεσίου και επέθεσεν κατά την πατρώαν αγιωτάτην μονήν την εν τη Βήρα διακειμένην „ Μετά παρέλευσιν δώδεκα ετών η μονή αυτή της Κοσμοσωτείρας εγένετο χώρα της αιχμαλώτου δράματος, λαβόντος χώραν εντός των τειχών αυτής. Ακριβώς τω 1195, κατά τον αυτόπτην Νικηφόρον Ακομινάτον, ο διάδοχος του Ανδρονίκου, ο βασιλεύς Ισαάκιος ο Άγγελος, ευρισκόμενος παρά τα Κύψελλα χάριν κυνηγεσίου, συλληφθείς κατά την εν τη Βήρα μονήν ... ο του βασιλέως Ανδρονίκου ... Ισαάκιος „ και ηθελημένα εξορύχθη τους οφθαλμούς κατά παράκλησιν του αδελφού αυτού Αλεξίου του ορεχθέντος την βασιλικήν εξουσίαν.

Εις τας αρχάς του ΙΓ αιώνος, μετά την άλωσιν του Βυζαντίου υπό των Λατίνων γίνεται αύθις λόγος περί της ιεράς μονής του Ισαακίου ως η περί των πέριξ αυτής μέρους υπό του Geoffroi de Ville-Hardouin. Η επαρχία αύτη περιήλθεν εις την κατοχήν του Βιλλαρδουίνου, όστις έδωκεν ως διοικητήν αυτής τον ανεψιόν αυτού Άνσο-δε-Καγιέ. Το γεγονός τούτο συνέβη ακριβώς οπότε οι Λατίνοι ...

0570

164

μεγάλην ήτταν παρά την Αδριανούπολιν υπό του ηγεμόνος των Βουλγάρων Ασάν του 1205. Ακολούθως αναφέρουσι περί της μονής ταύτης οι ιστορικοί Γεώργιος ο Ακροπολίτης και Ιωάννης ο Καντακουζηνός παρ' ων μανθάνομεν ότι η μονή αύτη προϊόντος του χρόνου καταλαμβάνεται [illegible] μέχρι φρουρίου και ότι του 1322, εν καιρώ του μεταξύ των Βυζαντινών και των Βουλγάρων [illegible] επιστρατεύσαντες [illegible] ο Μιχαήλ Σισμάν κατέδραμεν όλην την περιοχήν της μονής ταύτης περιοχήν και τα ανωτερικά μέρη της Θράκης εληίσατο πάντα άχρι Βήρας δουλεύων εν ημέραις μάλιστα δύο και δέκα" (Καντακουζηνός Ι). Εις τα μετά ταύτα εσωτερικά γεγονότα εν Θράκη φαίνεται ότι η μονή της Βήρας εχρησίμευσε και φρουρά δια την κυβερνητικήν [illegible] δε και των [illegible] αδελφών Ιωάννου και Μανουήλ των Ασάν του Ανδρονίκου του Ασάν παίδων υπό [illegible] κατά την Βήραν, φρούριόν τι της Θράκης φρουρούμενον . . . . έπεμψε τε το δεσμωτήριον" (Καντακουζηνός ΙΙ)

Κατά το 1342 αναφέρεται ότι η Βήρα εχρησίμευε και ως ναύσταθμος του Βυζαντινού ναυτικού "εγένετο δε [illegible] Βήραν, ένθα αυτού ωρμίζοντο αι νήες κατά τον Έβρον ποταμόν, εύρε καθειλκυσμένας τας νήας και των εν ταις ναυσί τριακοσίους αποθανόντας" Ιδίως μάλιστα εστί χαρακτηριστικόν το γεγονός ότι η μονή της Βή-

1341 1355 μ.Χ.

μας εχρησίμευε πολυχρόνιος γ ως φρούριον, καθ' όσον παρατηρείται κατά τον μετά τον θάνατον του Ανδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου επισυμβάντα κατά το 1341 εμφύλιον πόλεμον, ότε Ιωάννης ο Καντακουζηνός εστρατοπέδευσε παρά την Βήραν κ. ηνάγκασε περικυκλωθέντα από των τειχών οχυρωθέντων όντων εν κατασκευής "η το βασιλεύς ο νέος. . . Βήραν προσηγάγετο φρούριον δε καρτερώτατον παρά τον Έβρον κατωκισμένον, ό πρότερον μεν φροντιστήριον ανδρών μοναζόντων ην, τότε δε υπό των συνεχών πολέμων γ των εφόδων των βαρβάρων, αγροίκων καθωπλισμένον, πόλισμα ήδη ην. Ο προσηγάγετο ο νέος βασιλεύς παραδόντων των φρουρών [illegible]".

Δια τελευταίαν φοράν αναφέρεται η μονή αύτη μέχρι τα 1355, ότε [illegible] λέγεται στρατηγικήν σημασίαν εν τη μεταξύ των Καντακουζηνών γ Παλαιολόγων διεξαγομένη πάλη. Ο σεβαστός ερευνητής Θ. Ουσπένσκης συμπεραίνει ότι η μονή αύτη ήρξατο παρακμάζουσα περί τα μέσα του ΙΔ΄ αιώνος όπως, ώστε μετά παρόδον διακοσίων ετών τα ίχνη της μονής της Θεοτόκου απώλλυνται γ η ονομασία της Κοσμοσώτειρας Βήρα εξησφαλίσθη, αλλά χάρις τοις προαναφερθείσαις ιστορικαίς πηγαίς τα ίχνη της αρχαίας μονής ταύτης ευχερώς δύνανται να καθορισθώσιν, αφού μόνον αι ιστορικαί αύται πηγαί να επιβεβαιωθώσι

0071

166

και αι επιτόπιοι έρευναι προς διεξακρίβωσιν επίμαχων σημείων σχέσιν εχόντων προς την ακριβή τοποθεσίαν της μονής, ως π. χ. η εξακρίβωσις της υπό του Μ. Γεδεών αναφερομένης τοποθεσίας «Βηλαμένη» ως η της κωμοπόλεως Φέρρας-δζίκ, (απέχουσα του Δεδέαγατς περί τα 30 χιλιόμετρα) κατά την οποίαν ο Viquesnel εν τω συγγράμματι αυτού «Voyage dans la Turquie d'Europe» Paris 1868 Τομ II σελ 161) θεωρεί ότι είναι η των Βυζαντινών Βήρα «d'Enos à Feredjik ou Vira des Grecs»(1) ένθα ο σιδηροδρομικός σταθμός της γραμμής Δεδεαγάτς-Αδριανουπόλεως. Καθ' ημάς αι λέξεις Φέρρα-δζίκ η Βήρα ετυμολογικώς απέχουσι πολύ, διό δεν δυνάμεθα να παραδεχθώμεν ότι το Φέρρα-δζίκ η κωμόπολις Φερρών είναι αυτή η Βήρα των Βυζαντινών. (έπεται συνέχεια).

---

(1). Viquesnel II σ. 161: Feredjik chef lieu de Kaza du liva de Gelibolu, nommé Vira par les Grecs se compose de 700-800 maisons habitées en grande partie par des familles Grecques et renferme une mosquée. . . La ville est située sur une colline à 0 mètres au dessus de la mer.

167

Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τῆς διεξακριβώσεως τῆς τοποθε-
σίας τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας ὁ σοφὸς αὐτῆς ἐρευνητὴς
κ. Θεόδωρος Οὐσπένσκη, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ τυπικὸν
τῆς ἐν λόγῳ μονῆς ἢ καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ περιηγη-
τοῦ Viquesnel, ἐποιήσατο ἐπιτοπίως κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ
1905 ἔτους ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομήν, τῆς ὁποίας τὰ εὑ-
ρήματα συνοψίζομεν ὧδε. Ἡ κωμόπολις Φέραι-Βήρικ κεῖ-
ται ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος, ὅπερ δεσπόζει ἐπὶ τῆς ἐκτετα-
μένης κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Μαρίτζα, ὅστις ἄρχεται
ἀκριβῶς ἐνταῦθα σχηματίζων βραχίονας τινάς, οἵτινες
ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Αἶνον εἰς
ἀπόστασιν 20-25 χιλιομέτρων τῆς κωμοπόλεως Φέ-
ραι-Βήρ. Ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ τὸ μόνον μνη-
μεῖον, ὅπερ παρουσιάζει ἐξέχουσάν τινα ἀρχαιολο-
γικὴν σημασίαν, εἶναι τὸ ὑπάρχον Ὀθωμανι-
κὸν τέμενος συγκείμενον ἐκ πέντε θόλων, ἑνὸς με-
γάλου τοῦ μεσαίου καὶ τεσσάρων πέριξ αὐτοῦ μικρο-
τέρων. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ὄψις τοῦ κτιρίου
διετηρήθη ἀκεραία καὶ παρήλλαξε μόνον κατὰ τοῦ-
το, ὅτι ἡ μεσαία μεγάλη θύρα τοῦ κτιρίου ἐφράχθη τοι-
χισθεῖσα πρὸ καιροῦ καὶ κατηδαφίσθη ὁ ἐξωνάρ-
θηξ αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ περιγραφὴ τοῦ τεμένους κα-
τὰ τὸ σχέδιον, ὅπερ ἐσχεδιαγράφησαν ὁ καλλιτέ-
χνης τοῦ Ἰνστιτούτου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ὡραί-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ων τεχνῶν τῆς Πετρουπόλεως κ. Νικόλαος Κλούγε, ἀπο-
δεικνύει ὅτι τὸ τέμενος τοῦτο σχεδιογραφικῶς προσο-
μοιάζει καθ' ὅλα τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῷ
τῆς «Χώρας τῶν Ζώντων» τῷ ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν
Καχριέ-Τζαμί, τῷ καὶ ἐντελεστέρῳ κατὰ τὸν ρυ-
θμὸν παντὸς ἑτέρου Χριστιανικοῦ Βυζαντινοῦ να-
οῦ κρινομένῳ. Ἐντὸς τοῦ τεμένους τούτου παρὰ
τῇ νοτίῳ πλευρᾷ καὶ τῇ ἀγούσῃ τῷ ἄμβωνι κλί-
μακι, μεταξὺ τῶν στηλῶν, εὑρίσκεται κατατε-
θειμένη ἐνεπίγραφος πλάξ, ἐκ τοῦ [illegible], μετακομι-
σθεῖσα ἐνταῦθα ἔκ τινος ἑτέρας πλευρᾶς τοῦ τεμέ-
νους προσ[illegible], ἔχουσα μῆκος μὲν 0,92 καὶ πλά-
τος 0,88 τοῦ μέτρου· φέρει δὲ ἡ πλὰξ αὕτη χαρακτη-
ριστικώτατα ἐξαίσια κεντητὰ (κεστὰ) γράμμα-
τα λογγοβαρδικῆς προελεύσεως XI αἰῶνος, προσο-
μοια τῇ γνωστῇ ἐκείνῃ ὡραίᾳ λατινικῇ γραφῇ,
ἥτις ἤκμαζεν ἐν Νοτίῳ Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν IX–
XIII αἰῶνα. Ἡ ὅλη ἐπιγραφὴ σύγκειται ἐξ ἑπτὰ στί-
χων ἰαμβικῶν τριμέτρων, δωδεκασυλλάβων, καὶ εἶ-
ναι συντεταγμένη μετὰ συντομίας καὶ σαφηνείας,
ἅμα δὲ καὶ ἐξαισίας ἐκφραστικότητος κατὰ τὴν
ἁρμόζουσαν τοῖς ἐπιτυμβίοις λακωνικότητα.
Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης γραφῆς δῆλον γίνεται, ὅτι
ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐπιτύμβιον πλάκα δεσπο-

του, ἱδρυτοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ φροντιστηρίου, γεγραμμένη κατὰ τὰ συνήθη γλωσσικὰ ἰδιώματα τοῦ ὑπογράψαντος ἀποκιμίζοντος σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἐπίγραμμα — εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκ μέρους τοῦ κτίτορος δεσπότου, ἔχει οὕτω:

«Αἴσθησιν ἐμποιμαίνων ἢ καὶ καρδίαν
»ἄλλων βραβευτὰ τῶν καλῶν τῶν ἐνθάδε
»καὶ πάλιν αὐτὰ λαμβάνων ἐπὰν θέλῃς,
»ὡς στάχυν, ὡς μάργαρον, ὡς γλυκὺ μέλι
»ταῖς ἀποθήκαις ταῖς σαῖς θησαυρίσαις
»ὡς εὐθαλές τι δένδρον ἐν τρυφῆς πέδον
»καταφύτευσαι σὸν λάτριν τὸν δεσπότην».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν ἄλλαις λέξεσι μεταφρασμένη ἡ εὐχὴ αὕτη ἔχει οὕτω: Θεέ, ὁ ποιμαίνων (ποτίζων) τὰς αἰσθήσεις ἢ καὶ τὴν καρδίαν, σύ, ὅστις παρέχεις τ' ἄλλα καλὰ τὰ ἐν τῇ γῇ καὶ πάλιν ἀναλαμβάνων (ἀφαιρῶν) αὐτά, ὅταν θέλῃς, σὺ θέλησον εἴθε νὰ κατατάξῃς (διαφυλάξῃς) ἐν τοῖς κόλποις σου τὸν λάτριν σου δεσπότην ὡς στάχυν, ὡς μάργαρον, ὡς γλυκὺ μέλι, καὶ εἴθε νὰ φυτεύσῃς αὐτὸν ὡς τι δένδρον εὐθαλὲς ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τῆς πλακὸς ταύτης καὶ τοῦ περιθωρίου αὐτῆς εἰκάζομεν οὐχὶ ἄνευ ἀβεβαιότητος ὅτι αὕτη εἶχε πέριθεμα ἢ κορωνίδα εὔρυθμον, φέρουσαν ἄνωθεν αὐτῆς εἰκόνα τινά. Ταυτοχρόνως, ἐντὸς τοῦ

0673
170

τεμένους τούτου. Ἐπὶ τῆς νοτίας μικρᾶς ἀψῖδος παρατηροῦνται ἴχνη τοιχογραφιῶν προσώπων ἐχόντων τοὺς ὀφθαλμοὺς κατεστραμμένους καὶ ἐν αἷς διετηρήθησαν ἐπιγραφαί τινες: Ὁ Θλάλογος, ὁ Σίλβεστρος, ὁ Ῥώμυλος ὁ Βικέντιος. Ἐν τῇ κόγχῃ τῇ ἄνω τῶν δύο πρώτων εἰκόνων εἰκονίζεται κατὰ τὸ φαινόμενον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Νικολάου εὐλογοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ κρατοῦντος Εὐαγγέλιον διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Ἐπὶ τῶν τεσσάρων γωνιῶν τοῦ ναοῦ εἰκονίζονται τὰ πτερόεντα Σεραφεὶμ μετ' ἐπιγραφῆς Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου ἡ Θεοτόκος. Ἐκ τῶν σημείων τούτων καὶ ἐκ τῶν πέριξ τοῦ τεμένους ἀρχαίων οἰκοδομημάτων π.χ. τριῶν πύργων καὶ παλαιῶν τειχῶν, δῆλον γίνεται ὅτι τὸ τέμενος τοῦτο τῆς κωμοπόλεως Φερραι-δὶμ εἶναι ἀναμφισβητήτως λείψανον τῆς ὑπὸ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου ἀνεγερθείσης μονῆς, τῆς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα μετατραπείσης εἰς φρούριον. Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐπισκόπησιν τῆς φιλολογικῆς δράσεως τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου. Ἡ φιλολογικὴ δρᾶσις, κατὰ τὸν σοφὸν ἀκαδημαϊκὸν Θεόδωρον Οὐσπένσκην, ἤρξατο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συναγραφομένη ὑπὸ διαφόρων. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ ἐν τῷ χειρογράφῳ κώδικι τοῦ Σεραγίου πρατόγυ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πος φιλολογική ἐργασία περί τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου πρός τόν Φιλοκράτην, ἥτις χορηγεῖ μίαν ἐνδιαφέρουσαν ὕλην εἰς τάς φιλολογικάς σκέψεις καί τοιαύτην περί τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως τούτου. Μέγα βοήθημα παρέχει ἡμῖν ἡ ἐν λόγῳ φιλολογική ἐργασία πρός πληρεστέραν κατάληψιν ἀφ' ἑνός μέν τῆς πρωτοτύπου ἐπιστολῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν ἰδιωμάτων τῆς γλώσσης τοῦ Ἰσαακίου, περί ὧν μέχρι τοῦδε οὐδέν ὑπάρχει γνωστόν.

Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἐπεσώθησαν ἐν διαφόροις τῆς Εὐρώπης βιβλιοθήκαις κείμενα φέροντα τό ὄνομα Ἰσαακίου τοῦ πορφυρογεννήτου ἢ Ἰσαακίου σεβαστοκράτορος, ἀλλ' ἐπειδή τῷ ὀνόματι τούτῳ χρῶνται καί ἕτερα πρόσωπα, φέροντα τούς αὐτούς τίτλους, ἐπηγάζει ἡ ἀπορία εἰς ὁποῖον ἀκριβῶς Ἰσαάκιον ἔδει ἵνα ἀποδοθῶσιν τά ἔργα ταῦτα; Ἀλλ' ὁ κ. Θεοδ. Οὐσπένσκης λύει τήν ἀπορίαν ταύτην λίαν καταληπτῶς καί ὀρθῶς. Ἤδη δυνάμεθα, λέγει, ἵνα διισχυρισθῶμεν σχεδόν μετά βεβαιότητος, ὅτι τά σωθέντα ἐν ταῖς χειρογράφοις συλλογαῖς φιλολογικά ἔργα ὡς τό "Περί τῶν καταλειφθέντων ὑπό τοῦ Ὁμήρου" ἔνθα ὁ συγγραφεύς ἐπί τῇ βάσει ἀρχαίων καί ἀγνώστων τινῶν πηγῶν ἀποπειρᾶται νά συμπληρώσῃ τόν Ὅμηρον καί τό ἕτερον ἐπίσης φιλολογικόν ἔργον αὐτοῦ "Περί ἰδιο-

0074

τητος καὶ χαρακτήρων τῶν ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων» ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν τὸν συγγραφέα τῆς διορθωμένης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου, Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν, υἱὸν τοῦ Ἀλεξίου Α΄. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων αὐτοῦ ὁ κ. Οὐσπένσκη λέγει, ὅτι ἀρκεῖ ἁπλῆ τις μόνον ἀντιπαράθεσις καὶ ἀντιπαραβολὴ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἰσαακίου εἰς τὴν Ὀκτάτευχον τοῦ Σεραγίου καὶ τῆς τοιαύτης εἰς τὸν Ὅμηρον διὰ νὰ ἴδῃ τὴν ταυτότητα τῶν φράσεων καὶ τῶν ἰδιωτισμῶν τῆς γλώσσης αὐτῶν καὶ τὴν τάσιν τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸ ἐγκαλλωπίζεσθαι [illegible] τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐπὶ τέλους [illegible] ἤδη τὸ πρό τινων ἐτῶν ἀνακαλυφθὲν τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου Κοσμοσωτείρας, ὅπερ κατὰ [illegible] συμπληροῖ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως. Ὁ συντάξας τὸ τυπικὸν τῆς παρὰ τὴν Αἶνον μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὅπερ συνεπλήρωσε τὸν Ὅμηρον καὶ ἐπεξειργάσθη ἐπὶ τὸ συντομώτερον καὶ σαφέστερον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀριστέου. Ἐν τῷ τυπικῷ ὁ Ἰσαάκιος ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν οὐχὶ πλέον πορφυρογέννητον, ἀλλὰ σεβαστοκράτορα, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔφερε πλέον τὸν ἀπονεμηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τίτλον. Ἐν τῷ ἐν λόγῳ τυπικῷ ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς ταύτης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν υἱὸν Ἀλεξίου τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

20.

173

Κομνηνοῦ. «Γνήσιον ἐμοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακί-
»ου καὶ υἱοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως κὺρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνη-
»νοῦ. Γνήσιον ἐμοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ
»υἱοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως κὺρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐπὶ
»τῷ κτισθέντι παρ' ἡμῶν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ, κα-
»τὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἰνδικτιῶνα τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ
»ἑξηκοστοῦ ἔτους (6660=1152), ἐν ᾧ καὶ καθίδρυται τὸ τῆς
»Κοσμοσωτείρας μου καὶ Θεομήτορος καὶ ἐν ᾧ [illegible]
» [illegible] βίου μουσίου [illegible]». Ἀκολούθως, ὄχι ἅπαξ
ἀναφέρεται ὁ Ἰσαάκιος εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν χρυ-
σόβουλλον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δυνάμει τοῦ ὁποίου παραδί-
δονται αὐτῷ χωρία παρὰ τὴν Αἶνον ἐπὶ τοῦ ποτα-
μοῦ Μαρίτσα. «Κτήματα δὲ τῶν κινητῶν ἡμῶν πραγ-
»μάτων, ἅπερ μοι περιῆλθον ἐκ γονικῆς κληροδο-
»σίας χρυσοβούλλοις λόγοις τε καὶ κτήσεσι, ταῦτα [illegible]
»γέσιν ἅπερ κατὰ χρῆσιν καὶ δεσποτείαν ἀπὸ τῆς σή-
»μερον προσεπικυρώσαμεν τῇ μονῇ». Ἀλλὰ τὸ σπουδαιό-
τερον πάντων εἶναι ὅτι ἐν τῷ τυπικῷ τούτῳ τῆς μονῆς
ἀφιεροῦνται σελίδες ἐν αἷς ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς ἀναφέ-
ρει σαφῶς περὶ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ δράσεως ὡς ἀκολούθως:

«ἔπεται συνέχεια»

Γ. Π. Βεγλέρης

0975
174

Ἐπεὶ δὲ βίβλους τινὰς τῇ μονῇ κατέλειψα, ὧν διαγρ. Σελ. ἀκριβῶς
ὁ ἀριθμὸς τοῖς ὀνόμασι τούτων ἐν τῷ τῆς μονῆς βρεβίῳ 908 σελ 511-2.
ἐπισημαίνεται, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἑτέραν βίβλον κατέλιπον
ἣν πόνῳ μακρῷ στιχιδίοις ἡρωϊκοῖς τε καὶ ἰαμβικοῖς
καὶ ἐπιστολαῖς διαφόροις τε καὶ ἐκφράσεσι συνετα-
ξα, οὐκ ἐν ἀφανεῖ τόπῳ κεῖσθαι βουλόμεθα ταύτην, ἀλ-
λὰ πολλάκις ὑποδείκνυσθαι πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἡμε-
τέραν ἀνάμνησιν τοῖς φιλοπονωτέροις τῶν ἀνθρώπων καὶ
προστυγχάνειν βίβλοις καὶ ἱστορίαις ἐθέλουσιν. ἀνακει-
τούς δὲ καὶ ταύτας τῇ μονῇ εἶναι βουλόμεθα καὶ ἐσα-
εὶ αὐτῇ περισώζεσθαι, τὸ γὰρ ἅπαξ ἀφιερωθὲν τῷ θείῳ ναῷ
ἀναφαίρετον μένειν. Ἐκ τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς περιόδου αὕ-
τη διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς ποιητικῆς φιλολογικῆς δράσεως τοῦ
Ἰσαακίου, περὶ ἧς νὰ σχηματίσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος
ὁριστικὴν ἰδέαν δὲν δυνάμεθα, καθότι τὰ πλεῖστα
ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ τυπικῷ ἔργων αὐτοῦ
μένουσι μέχρι τοῦδε ἡμῖν ἄγνωστα, διὸ πρέπει
νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι μέγα μέρος τῶν ἔργων τούτων ἢ
κρύπτονταί που ἐν χειρογράφοις κώδιξιν ἢ ἀπωλέσθη-
σαν ἀνεπιστρεπτεί. Ἡ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ τυπι-
κοῦ σεσημειωμένη λέξις "καὶ ἱστορίας" ἐγγράφως
δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ
βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραγίου ἀποκειμένην Ὀκτάτευ-
χον. Ὅτι δὲ ἡ λέξις ἱστορίας ἐνταῦθα σημαίνει

τὰς ἐκ κινναβάρεως ζωγραφίας δῆλον ἐστὶν καὶ ἐκ τῆς σημειώσεως τῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου ἐν Ἄθῳ κατακειμένης Ὀκταστίχου ἐχούσης ὡς ἀκολούθως: «Τοῦτο τὸ Παλαιὸν ἔχει "ἱστορίας ρνα" δηλ. ζωγραφίας ἐκ κινναβάρεως ἑκατὸν πεντήκοντα μίαν. Ἀξιοσημείωτον δὲ τυγχάνει καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐν τῷ κειμένῳ ἔνθα γίνεται μνεία ἔργων τοῦ Ἰσαακίου ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν ἐκφράσεις. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν γραπτῶν μνημείων ἐστὶ χαρακτηριστικὸν πολλῶν συγγραφέων τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν λέξιν ἐκφράσεις ὑπονοοῦνται ἀξιολογώτατα ῥητορικὰ ἔργα περιγραφῆς τόπων καὶ χωρῶν, [illegible] τους, ἀντικειμένων τέχνης, καλλιτεχνικῶν ἔργων μωσαϊκῶν κ.λ.π. Τοιαύτας ἐκφράσεις Βυζαντινῶν συγγραφέων ἔχομεν, τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ τοῦ Βυζαντίου ῥητορικωτάτην «ἔκφρασιν Τραπεζοῦντος» καὶ τοιαύτην τοῦ αὐτοῦ ἔκφρασιν τῆς Ἴμβρου, τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Πετρίνης· τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καμινιάτη περιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὑπὸ Κωνσταντίνου Μανασσῆ «ἔκφρασιν κυνησμάτων», τὴν ὑπὸ Ἰωάννου Γαζαίου «ἔκφρασιν τοῦ κοσμικοῦ πίνακος» κ.τ.λ. Εἰς τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐδόθη ἰδιαιτέρα προσοχή, καθότι ἐν αὐταῖς ἀπεικονίζεται σπουδαία στιγ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

0676

φορεῖ διαγώνια σειρὰν πολλῶν σημείων [illegible] ἐχόντων φορεῖ ~~καὶ~~
ὡραίας τέχνας. Συνάμα ἐξ ἄλλης πηγῆς, πιστοποιεῖται νέον
φῶς ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς δράσεως Ἰσαακίου τοῦ πορφυ-
ρογεννήτου ἢ σεβαστοκράτορος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Μονή Κοσμοσωτείρας.
εν Βήρᾳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ